

шують сприйняття матеріалів читачами. Однак, попри позитивний вплив на аудиторію, стереотипи спотворюють розуміння художнього твору. Політичні стереотипи свідчать про залежність авторів критичних матеріалів від колоніальних/постколоніальних установок, що спонукають оцінювати роман відповідно до його вписаності/невписаності в імперський дискурс. Головну увагу критиків отримує трактування історії та зображення націй. Політична оцінка роману формує йому коло читачів за позаестетичним критерієм. Культурологічні стереотипи допомагають сприйняти твір у контексті не лише сьогодення, а й історії всього літературного процесу, але в той же час вони спрощують оцінки. Гендерні стереотипи применшують значення жіночого погляду на літературу. Психологічні стереотипи передають картину світу викривленою й гіперболізованою, але суттєво впливають на читачів, оскільки позначають соціальні аспекти буття.

Список використаної літератури

1. Базилевський В. Від історії – до філософської історії / Володимир Базилевський // Літературна Україна. – 2009. – № 41. – С. 5.
2. Бутиріна М. В. До питання дослідження впливу ЗМК на стереотипи масової свідомості [Електронний ресурс] / М. В. Бутиріна. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2157>
3. Дзюба І. Стереотипи сприйняття української культури / І. Дзюба // Урок української. – 2003. – № 7. – С. 53–56.
4. Завгородня Л. Сприйняття газетних стереотипів в історичному аспекті [Електронний ресурс] / Лариса Завгородня. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1050>
5. Іванова І. Б. Фразеосемантичне поле «життя/смерть» : національні стереотипи та їх кореляція : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 [Електронний ресурс] / І. Б. Іванова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/342550.html>
6. Ільницька У. Політичні стереотипи та стереотипізація мислення: роль та значення у системі міжмедієвих комунікацій / У. Ільницька // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : зб. наук. пр. – К., 2007. – Вип. 19. – С. 96–100.
7. Карасьов М. «Чорний Ворон»: наслідки одноокості / Михайло Карасьов // Українська літературна газета. – 2011. – № 2. – С. 13.
8. Квас О. В. Вплив етнічних стереотипів на процес міжособистісного оцінювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.05 [Електронний ресурс] / О. В. Квас ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2003. – Режим доступу : http://www.lib.org.ua/sections_load.php?s=history&id=202&start=2
9. Купріян О. Пошрамований національний епос / Ольга Купріян. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2009/11/30/poshramovanyj-nacionalnyj-epos.html>
10. Михед О. Безславні залишенці / Олександр Михед // Українська літературна газета. – 2010. – № 4. – С. 5.
11. Наєнко М. Ще про «Чорного Ворона» і вороння... / Михайло Наєнко // Літературна Україна. – № 11. – 2011. – С. 4.
12. Пастух Б. Історична естафета або Правда від 300-літнього птаха [Електронний ресурс] / Богдан Пастух. – Режим доступу : <http://www.bukvoid.com.ua/digest/2009/12/11/190426.html>
13. Томпсон Ева М. Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм / Ева М. Томпсон ; пер. з англ. М. Корчинської. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – 368 с.

УДК 821.161.2-9.09

О. Л. Теребус – кандидат філологічних наук, доцент кафедри видавничої справи та редагування і журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

До проблеми української мови та національної ідеї в публіцистиці Дмитра Павличка

Роботу виконано на кафедрі видавничої справи та редагування і журналістики ВНУ ім. Лесі Українки

У статті йдеться про висвітлення проблеми української мови та національну ідею в публіцистиці Д. Павличка, його погляди й бачення розв'язання цих проблем у сучасному суспільстві.

Ключові слова: публіцистика, проблема української мови, національна ідея.

Теребус О. Л. К проблеме украинского языка и национальной идеи в публицистике Дмитрия Павлычко.

В статті говориться об освітленні проблеми українського мови та національної ідеї в публіцистиці Д. Павлычко, його поглядах та вбаченні рішення цих проблем в сучасному світі.

Ключевые слова: публіцистика, проблема українського мови, національна ідея.

Terebus O. The Problem of Ukrainian Language and National Idea in Journalism Dmytro Pavlychko. The article illuminates the problem of Ukrainian language and the national idea in publicistic writings of D. Pavlychko, his viewpoint on the decision of these problems in modern society.

Key words: journalism, the problem of the Ukrainian language, the national idea.

Постановка наукової проблеми та її значення й аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Україна відсвяткувала двадцятиліття незалежності. Проте й досі немає однозначного ставлення до державної мови, історії, культури. Ідея, що протягом багатьох століть об'єднувала наш народ, сьогодні окремими колами використовується для нашого роз'єднання. На всіх рівнях – від найвищого (Президента, Верховної Ради) до найнижчого (простих людей) – піднімаються ці проблеми, але з різними акцентами, з урахуванням своїх інтересів.

Ця стаття є продовженням дослідження, викладеного в дисертації на тему «Публіцистика Дмитра Павличка: мотиви, жанри, контекст».

Актуальність проблеми полягає в тому, що вивчення формування, розвитку та впливу на літературний процес публіцистичних поглядів Д. Павличка в контексті розвитку естетичної думки письменників 1960–2000 рр. дає можливість глибше й різнобічно розкрити багатство його творчої палітри, осмислити місце та роль майстра в збагаченні національної культури, духовності народу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Діячі культури, письменники, учені, постійно висувують аргументи на захист мови, відстоюють згуртування українського народу. Не стоїть осторонь, незважаючи на поважний вік, і Дмитро Васильович Павличко. Сучасники відзначають його ораторські здібності, далекосяжні політичні погляди, характеризують як невтомного громадського діяча, діяльного патріота з європейським відношенням.

Із великою шанобливістю митець ставиться до тих, хто неймовірними зусиллями в складних історичних умовах зумів зберегти багатство національної мови. У статтях Д. Павличко-публіцист гостро ставить проблему української мови. Значне місце в його публіцистиці відводиться полеміці навколо цієї проблеми. Вірний ідеї національного відродження, він не полишає спроб захистити рідну мову, перешкодити тотальній русифікації освіти, культури, мистецтва народу.

Для Д. Павличка мова – то найцінніший скарб, із яким ніщо не може зрівнятися. Ставлення до мови для митця – найвищий критерій моральності, вартості людини загалом. Однаково шанобливо ставиться він і до інших мов, але найбільше хвилює письменника рідна мова. У співдовіді на пленумі Спілки письменників України «Мова та її місце в суспільстві» (1988) Д. Павличко наголошує, що «українська мова за своїми виражальними можливостями, лексичними арсеналами, музичними прикметностями, історичними надбаннями в пісенній і літературній галузі належить до найрозвиненіших мов світу» [5, 3]. Заперечуючи лжедемократам, котрі нібито піклуються про ідеї інтернаціоналізму та борються проти націоналізму, він наголошує, що «інтернаціоналізм – любов до рідної мови і пошана до кожної мови, знання рідної історії й пошана до історії кожного народу, розвиток рідної культури й пошана до культури кожного народу» [5, 3].

Мова – не лише засіб для спілкування між людьми, вона є основним чинником у творенні естетичних і моральних ідеалів людини. Тому в публіцистичних працях Д. Павличка різних років планомірно обстоювалися думки щодо мови, розгалуження проблем набуло певної визначеності й досліджувалося митцем за такими основними напрямками: письменник і мова, мова та суспільство, рідна мова в системі культурно-історичних надбань народу, джерела української літературної мови, нація й мова, проблеми перекладу, мова та наука й ін.

«Українська мова для України ніколи не була тільки засобом спілкування, збереження фольклорних та літературних цінностей, творення філософсько-духовного коду нації. Вона була і, мабуть, ще довго залишатиметься політичною зброєю народу, кореневищем його державності...» [6, 725], – наголошує митець у статті «Українська національна ідея» (2000). Але існує проблема, оскільки за «українською владою на рівні Президента, уряду й Верховної Ради не спостерігається ані найменших зусиль запроваджувати в життя конституційне право української мови бути живою

мовою державних установ і службовців» [6, 749]. Автор переконаний, що «мовне питання в Україні ще довго буде знаковим, складним і делікатним, але вирішити його на користь української мови, спираючись на Конституцію, має і може найвища влада. Для цього досить було б, щоб сама вона не мовчки, а голосно шанувала цю мову, щоб дала зрозуміти всім громадянам, що в державі немає нічого святішого за мову, бо любов дає життя плоті, а мова – національному духові» [6, 753].

У газеті «Слово Просвіти» за жовтень 2003 р. надруковано статтю Д. Павличка, яка ввійшла до збірки «Українська національна ідея», «Для влади українська мова – керівний засіб спілкування, а для нас – дух нації», назва якої вже говорить сама за себе й де знову ж автор піднімає вищезгадану проблему.

Ще одну проблему піднімає у своїх статтях Д. Павличко – інформаційного простору України, який «окупований антиукраїнською, підшитою московським шовінізмом російськомовною стихією. З боку влади не чиниться найменшого опору цій окупації ... Російськомовна преса України знахабніла ... Деякі депутати й міністри ігнорують Конституцію держави, виступають російською мовою публічно, заохочують й провокують елементи, просякнуті українофобією ... влада приховує справжній стан з українською мовою в найважливіших сферах життя суспільства – в періодиці і в книговидавничій справі» [6, 750].

Мова та нація – складові частини естетичної концепції Д. Павличка, про що свідчать літературно-критичні статті, публіцистичні виступи письменника. Для майстра слова завжди актуальне національне питання. Його хвилює доля рідного народу, розквіт націй, у тому числі й української «це питання етики, моралі, честі, духовності – всієї суспільної свідомості» [1, 6].

Таким чином, крок за кроком простежуються правозахисні дії Д. Павличка щодо української мови. Це був шлях від спроб порятувати мову до початку її відродження й, нарешті, до затвердження як державної. Використовувалися різні форми боротьби – від літературно-критичних виступів, публікацій у пресі, до промов на письменницьких з'їздах, у парламенті країни.

Національна ідея простежується мало не в усіх статтях публіциста, незалежно від імені чи проблеми, про яку йдеться. Наприклад, розглядаючи літературні проблеми та явища з висоти загальнолюдського усвідомлення, порівняно зі зразками інших літератур, Д. Павличко стверджує, що «Шевченко зробив для української літератури те, що Пушкін для російської, Гете для німецької, Шекспір для англійської... Він підніс українське письменство до рівня загальнолюдських ідеалів» [3, 10], а найголовніше він «як представник нації, що не мала своєї державності, став символом не тільки художнього, а й політичного її суверенітету. Шевченко – одне з найбільших прав України на міжнародну повагу» [3, 10]. У багатьох статтях («Наш Каменярь», «Від імені народу – від імені людства», «Франко – з нами», «Наш співавтор – час») Д. Павличко наводить відому франківську метафору: «Коріння – в національному ґрунті, крона – в загальнолюдському небі» [6, 8], що актуальна не тільки для творчості І. Франка, його наступників, а й для самого майстра слова.

У статті «Образ Довженка», що написаний ще 1964 року, Д. Павличко висловив досить актуальну й для сьогодення думку про те, що немає наднаціонального мистецтва. «Замість національних характеристик – сексбомби, замість мови – жаргон, замість патріотизму – грошовий фанатизм, – оце найхарактерніші ознаки» [6, 102] нашого кіно, нашої культури.

Національна політика, що проводилась у 80-х роках і раніше, завжди цікавила та турбувала Д. Павличка. Він активно виступає і на мистецьких, і на політичних форумах. У цей час з'являється багато статей та виступів, а саме: «Громадянськість художнього слова» (1986), «Жити – правдою» (1986), «Вони нам не простять!» (1986), «За соборність людства» (1986), «За чийм сценарієм?» (1987) і багато інших.

Із 1983 р. Д. Павличко – голова Товариства української мови, що пізніше, уже в 90-і роки, перейменовано в «Просвіту». В інтерв'ю журналу «Україна» (1995) – «Політика для мене – лиш засіб пізнати людину і світ» митець наголосив на вирішальній ролі Товариства української мови «у формуванні Верховної Ради, яка проголосила незалежність України» [2, 7], оскільки це була політична організація, яка «фактично починала все те, що продовжив Рух» [2, 7]. «Про національну безпеку» – так називається його виступ на засіданні Верховної Ради України 20 жовтня 1993 р. У ньому доповідач торкається проблем національної безпеки молодій державі, економічних проблем. «Я вірю у невичерпні сили народу» (1989), «Вижити – і жити!» (1989), «Україна мені дорожча за мою партію», виступ на III з'їзді ДемПУ 10 грудня 1994 р. – такі назви статей та виступів цього періоду й цей ряд можна продовжувати.

Тепер неможливо відділити Д. Павличка – поета, публіциста, літературознавця – від політика (зараз багато знаних митців, науковців віддають чимало сил для відродження України). Тож у митця чуття творчості й національного духу – нерозривні.

У лекції перед студентами та викладачами Києво-Могилянської академії 1 вересня 2002 р. «Українська національна ідея» Д. Павличко дає визначення національній ідеї: «...це творець, захисник, відновлювач і будівничий державності народу, його дух свободи, вищий рівень самоусвідомлення, ознака інтелектуальної зрілості, його здатність впливати на формування позитивного для себе політичного міжнародного клімату» [6, 705]. Доповідач детально аналізує формування національної ідеї, історичні умови її трансформації, згадує чи не всі моменти нашої історії, а також керманічів визвольних рухів, натхненників, організаторів. Значне місце в цьому історичному процесі, коли «чергувалися короткочасні визвольні рухи з довгими періодами «облудливої покірності»» [6, 713], лектор відводить філософам, письменникам, історикам – кращим умам українського народу.

Д. Павличко ставить питання: «чому ж, повставши і проголосувавши за свою державу, наш народ ще не створив громадянського суспільства, яке стоїть над державною владою, керує нею й вимагає від неї чесної роботи? Чому за десятиліття незалежності він не забезпечив собі відповідно до своїх багатств, до своїх продуктивних потужностей, зрештою, відповідно своїй чисельності і великій території гідного місця в Європі?..» [6, 713].

У цій лекції доповідач наголошує ще на одному вирішальному моменті нашої історії, якого немає в історії інших народів. Для того, щоб здобути незалежність, наша народ змушений був у боротьбі проти одного ворога об'єднуватися з іншим ворогом, що стало причиною розколу, поділом на Східну Україну та Західну. І тепер, наголошує Д. Павличко, «ми самі в собі маємо болючу тріщину-рану, бо належимо одночасно до Заходу і Сходу» [6, 724].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Проблеми, які постають у статтях та доповідях Д. Павличка, і висновки, що випливають із них, як бачимо, не нові. І якщо публіцист закликає пізнавати народні корені, повернутися до глибин духовності, то це заодно значить пізнавати мову, яка ніколи не дасть відірватися від своїх коренів.

Як бачимо, найвищим критерієм поетичного, публіцистичного твору чи літературно-критичного дослідження, виступу або статті є, як уже зазначалося, правда життя, а найсвятіше покликання митця – служити народові, художнім словом брати найбезпосереднішу участь у розбудові нової Української держави. І Д. Павличко у своїх працях підкреслює, що кожен митець пов'язаний тисячами ниток із суспільством, у якому він живе й не може відгородитися від дійсності.

Список використаної літератури

1. Павличко Д. Вижити – і жити! / Д. Павличко // *Культура і життя*. – 1989. – № 38. – 17 верес.
2. Павличко Д. Політика для мене – лиш засіб глибше пізнати людину і світ / Д. Павличко // *Україна*. – 1995. – № 7–8. – С. 6–9, 17.
3. Павличко Д. Біля мужнього світла / Павличко Д. – К. : Рад. письменник, 1988. – 336 с.
4. Павличко Д. Магістралями слова / Павличко Д. – К. : Рад. письменник, 1977. – 312 с.
5. Павличко Д. Мова та її місце в суспільстві: (Співдоповідь на грудневому пленумі правління СПУ) / Д. Павличко // *Літературна Україна*. – 1988. – 15 груд.
6. Павличко Д. Українська національна ідея : статті, виступи, інтерв'ю / Павличко Д. – К. : Основи, 2004. – 771 с.